

Tilburg University

De conjuncturele implicaties van een onevenwichtige loon- en prijspolitiek in een open volkshuishouding

Schouten, D.B.J.

Published in:
Maandschrift Economie

Publication date:
1962

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Schouten, D. B. J. (1962). De conjuncturele implicaties van een onevenwichtige loon- en prijspolitiek in een open volkshuishouding. *Maandschrift Economie*, 26(7), 325-334.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

ECONOMIE

Tijdschrift voor Algemeen Economische,
Bedrijfs-Economische en Sociale Vraagstukken

Zes en twintigste jaargang

No. 7

april 1962

DE CONJUNCTURELE IMPLICATIES VAN EEN ONEVENWICHTIGE LOON- EN PRIJSPOLITIEK IN EEN OPEN VOLKSHUISHOUDING

door

Prof. Dr. D. B. J. SCHOUTEN

1. *Probleemstelling*

In het onderstaande zal worden onderzocht, welke gevolgen *achtereenvolgens* te verwachten zijn met betrekking tot de werkgelegenheid, de betalingsbalans, het loon- en prijsniveau en de kapitaalmarkt, indien in een open volkshuishouding het loonpeil te laat wordt aangepast aan het buitenlandse prijsniveau en gedurende het aanpassingsproces vanwege de opgewekte spanningen tijdelijk te grote loonsverhogingen worden gerealiseerd.

2. *Methode en veronderstellingen*

De gevolgde methode van analyse zal zuiver theoretisch zijn, doch het zal de lezer geen moeite kosten een en ander met de nodige qualificaties op de Nederlandse situatie gedurende de jaren 1955 tot en met 1958 en ook op onze huidige tijd toe te passen.

Eenvoudshalve wordt hier een open volkshuishouding verondersteld, welke een export- en een invoervervangende industrie kent. In de uitgangspositie bevindt deze economie zich in evenwicht, d.w.z. realiseert zij een betalingsbalansevenwicht bij volledige inschakeling van alle productiefactoren. Vervolgens ziet zij zich geplaatst voor een autonome prijsstijging op de wereldmarkt, waaraan zij zich slechts vertraagd en dan nog op labiele wijze aanpast. Uiteindelijk zullen dus de binnenlandse prijzen en beloningsvoeten even sterk gestegen zijn als de buitenlandse, doch dit aanpassingsproces wordt hier beschreven als een conjuncturele beweging. Van een *onmiddellijke en juiste* aanpassing van het binnenlandse aan het gestegen buitenlandse prijspeil of van een onmiddellijke en juiste aanpassing van de wisselkoers wordt hier derhalve geabstraheerd.

Een dergelijke hypothese zou overigens onrealistisch zijn, hoewel zij soms goede theoretische diensten kan bewijzen. Wil men nl. van de conjunctuurfluctuaties in verband met een zuiver groei-theoretisch probleem abstraheren, dan dient men telkens een onmiddellijke en juiste aanpassing van de prijzen en lonen aan hun wisselende evenwichtswaarden te veronderstellen. De grond van de conjunctuurbeweging is nl. gelegen in bedoelde vertragingen-factoren. Zij is derhalve ondenkbaar en onbestaanbaar als men geen vertragingen aanwezig acht.

3. De uitgangspositie

Het beeld dat wij ons kunnen vormen van een evenwichtige uitgangspositie kan wellicht het beste beschreven worden door middel van een concrete confrontatie van middelen en bestedingen. Stel dat onze volkshuishouding $7\frac{1}{2}$ c-goederen kan produceren tegen een prijs (incl. normale winst) van f 2,4 en 2 i-goederen tegen een prijs van f 1,8. Bij een volledige inschakeling van alle productiefactoren kunnen deze derhalve een inkomen verdienen van in totaal f 21,6. Stel nu, dat de preferenties van de ingezetenen zodanig zijn, dat het verdiende inkomen in een volgende periode voor de helft voor de ene bestedingsmogelijkheid en dus ook voor de helft voor de andere bestedingscategorie wordt uitgegeven. De consequentie hiervan is dat men 3 c-goederen zal kunnen exporteren en 4 i-goederen zal moeten importeren. Stel tenslotte, dat dit bij de gegeven prijzen mogelijk is. Men verkrijgt dan de volgende confrontatie van middelen en bestedingen (zie tabel 1).

Tabel 1 De uitgangspositie

middelen	volume	prijs	waarde	bestedingen	volume	prijs	waarde
c-product	$7\frac{1}{2}$	$\times 2,4$	$= 18$	c-besteding	$4\frac{1}{2}$	$\times 2,4$	$= 10,8$
i-product	2	$\times 1,8$	$= 3,6$	i-besteding	6	$\times 1,8$	$= 10,8$
nationaal inkomen			<u>21,6</u>	nationale besteding			<u>21,6</u>
i-invoer	4	$\times 1,8$	$= 7,2$	c-uitvoer	3	$\times 2,4$	$= 7,2$
totaal			<u><u>28,8</u></u>	totaal			<u><u>28,8</u></u>

Vervolgens nemen wij een zodanige autonome prijsstijging in het buitenland aan ¹⁾, dat de prijs van invoergoederen op f 3,— en die

¹⁾ Om illustratieve redenen werd dit percentage extra hoog gesteld, m.n. op 40% van de nieuwe prijzen.

van de exportgoederen op f 4,— gesteld moet resp. zal worden, als er te dien aanzien nieuwe contracten afgesloten worden. Het land in kwestie is immers klein ten opzichte van de wereldmarkt en zal met betrekking tot zijn in- en uitvoerprijzen de desbetreffende ontwikkeling op de wereldmarkt moeten volgen. Een en ander betekent, dat ceteris paribus een extra winst op de export gemaakt zal worden ten bedrage van $3 \times 1,6 = f 4,8$ en een even groot verlies op de import (nl. $4 \times 1,2 = f 4,8$).

4. *De eerste fase van het aanpassingsproces (de opgaande conjunctuur)*

De bovenbeschreven situatie is uiteraard niet houdbaar. Het winststreven zal er voor zorgen dat de exportindustrieën meer zullen exporteren en derhalve bij de veronderstelde maximale benutting van hun productiecapaciteit minder zullen afzetten op de binnenlandse markt. Van de andere kant zullen de importeurs om begrijpelijke redenen geen duurzame verliezen willen leiden en dienengevolge hun import en afzet op de binnenlandse markt beperken. Bij gegeven koopkrachtige vraag (welke gelijk is aan het in de vorige periode verdiende inkomen) kan een prijsstijging op de binnenlandse markt tengevolge van de beschreven afzetverminderingen niet uitblijven. In eerste instantie zal er nu een evenwicht voor één periode bereikt worden als het binnenlandse *prijsniveau* zich aan het buitenlandse heeft aangepast. Daarbij zal men, zolang het *beloningsniveau* der productiefactoren nog op het oude peil blijft, hoge winsten zowel in de export- als in de invoervervangende industrie realiseren en tevens een betalingsbalansoverschot kweken. Een en ander moge uit tabel 2 blijken.

Tabel 2 *1e fase: de opgaande conjunctuur*

middelen	volume	prijs	waarde	bestedingen	volume	prijs	waarde
c-product	$7\frac{1}{2}$	$\times 2,4$	= 18	c-besteding	2,7	$\times 4$	= 10,8
extra c-winst	$7\frac{1}{2}$	$\times 1,6$	= 12				
i-product	2	$\times 1,8$	= 3,6	i-besteding	3,6	$\times 3$	= 10,8
extra i-winst	2	$\times 1,2$	= 2,4				
nationaal inkomen			36	nationale besteding			21,6
i-invoer	1,6	$\times 3$	= 4,8	c-uitvoer	4,8	$\times 4$	= 19,2
totaal			40,8	totaal			40,8

De consequenties van bedoelde toeneming van het exportoverschot en stijgende prijzen bij gelijkblijvende beloningsvoeten zijn in eerste instantie een spanning op de arbeidsmarkt, doch nog geen spanning op de kapitaalmarkt. De liquiditeitspositie van het bedrijfsleven wordt nl. tengevolge van de stijgende winsten, zolang deze nog niet worden besteed, veel gunstiger.

Het land in kwestie voert een zodanige loonpolitiek, dat ondanks de bestaande spanningen op de arbeidsmarkt (i.c. meer vraag naar dan aanbod van arbeidskrachten) geen loonsverhogingen worden gegeven. De reden hiervan kan zijn, dat men de buitenlandse prijsstijging slechts van tijdelijke aard acht.

5. De tweede fase van het aanpassingsproces (de hausse)

In een volgende periode zullen de extra verdiende winsten worden besteed. Als wij nu eenvoudshalve aannemen, dat deze extra uitgaven bij de bestaande prijzen in dezelfde verhouding over de beide bestedingscategorieën worden verdeeld als de reeds bestaande uitgaven, dan kan men enerzijds niet meer zoveel exporteren en moet men anderzijds meer importeren om aan de nieuwe binnenlandse vraag te voldoen. In feite zal tengevolge van de besteding van de extra verdiende winsten het betalingsbalansoverschot verdwijnen. Zolang echter het oorspronkelijk bestaande belonings- en productieniveau gehandhaafd blijft, zullen ook de abnormaal hoge winsten van de export- en invoervervangende industrieën zich blijven continueren. Een en ander moge ten overvloede uit tabel 3 blijken.

Tabel 3 2e fase: de hausse

middelen	volume	prijs	waarde	bestedingen	volume	prijs	waarde
c-product	7½	x 2,4	= 18	c-besteding	4½	x 4	= 18
extra c-winst	7½	x 1,6	= 12				
i-product	2	x 1,8	= 3,6	i-besteding	6	x 3	= 18
extra i-winst	2	x 1,2	= 2,4				
nationaal inkomen			36	nationale besteding			36
i-invoer	4	x 3	= 12	c-uitvoer	3	x 4	= 12
totaal			48	totaal			48

De consequenties van bedoelde toeneming van de binnenlandse bestedingen zijn, dat thans de liquide reserves van het bedrijfsleven niet meer groter worden. De liquiditeitspositie neemt daarbij zelfs af gezien de hogere geldwaarde van alle transacties (i.c. van de binnenlandse bestedingen!). Naast de blijvende spanning op de arbeidsmarkt treedt in de tweede fase van het aanpassingsproces derhalve ook enige spanning op de geld- en kapitaalmarkt op. Daarmede tekenen zich de eerste verschijnselen van de recessie af.

6. *De derde fase van het aanpassingsproces (de crisis)*

Het loonpeil op de arbeidsmarkt, dat reeds te lang onder druk gestaan heeft blijkt uiteindelijk niet meer te houden. Volgens de wetten van de economische bewegingsleer zal de te verwachten loonexplosie echter meestal voorbij het evenwichtspeil schieten. Het loonniveau is nl. een elastische grootheid. Men kan het, als men wil, „kunstmatig” laag houden. Laat men het echter, als de spanning te groot wordt, plotseling los, dan schiet het even hard teveel omhoog als het vroeger te laag werd gehouden. In ons, om illustratieve redenen extreme, cijferbeeld werd de loonvoet gedurende twee fasen van het aanpassingsproces 40% te laag gehouden. Laten wij daarom eens aannemen, dat hij in de derde fase van het aanpassingsproces 40% te hoog wordt vastgesteld.

Uiteraard zou men, op dit moment van de analyse aangeland, ook kunnen veronderstellen, dat er geen loonexplosie plaats vindt en dat het evenwichtige loonpeil thans zonder extremiteiten wordt bereikt. De geschiedenis leert echter, dat de loontrekkers veelal iets van de abnormaal hoge winsten, die in de eerste en tweede fase van het aanpassingsproces werden verdiend dank zij te lage lonen, terug willen hebben. Dit betekent, dat zij thans in de derde fase hogere lonen zullen eisen dan overeenkomt met het evenwichtspeil, zoals dit uiteindelijk bereikt zal worden.

Het beeld, hetwelk men in eerste instantie verkrijgt bij 40% te hoge lonen, kan men uit tabel 4 aflezen. Daarbij is verondersteld, dat alle kostenfactoren stijgen en dat dienovereenkomstig ook de binnenlandse prijzen verhoogd worden, (d.w.z. een gedeeltelijke doorberekening van de kostenstijging!). Het reële inkomen van o.a. de loontrekkers zal daardoor op het oorspronkelijke niveau, zoals dit ook in de uitgangsspositie heerste, gebracht worden.

Tabel 4

3e fase: de crisis

middelen	volume	prijs	waarde	bestedingen	volume	prijs	waarde
c-product	$7\frac{1}{2}$	$\times 5,6$	$= 42$	c-besteding	$4\frac{1}{2}$	$\times 5,6$	$= 25,2$
i-product	2	$\times 4,2$	$= 8,4$	i-besteding	6	$\times 4,2$	$= 25,2$
nationaal inkomen			<u>50,4</u>	nationale besteding			<u>50,4</u>
i-import	4	$\times 3$	$= 12$	c-export	3	$\times 4$	$= 12$
totaal			<u><u>62,4</u></u>	totaal			<u><u>62,4</u></u>

Daar de wereldmarktprijs voor exportgoederen f 4,— bedraagt, terwijl thans de kostprijs incl. normale winst f 5,6 beloopt, zal er op de export $3 \times 1,6 = f 4,8$ verloren worden. Daartegenover staat een evengrote winst ($4 \times 1,2 = f 4,8$) van de importeurs, die een hogere prijs (f 4,2) op de binnenlandse afzetmarkt kunnen maken dan zij aan het buitenland moeten betalen (f 3,—). Vergeleken met de uitgangssituatie zijn de tekens van de exploitatiesaldi van de beide takken van handel nu tegengesteld. Dit is ook te begrijpen: toen was het loon 40% te laag, nu is het 40% te hoog. Een te laag loon is goed voor de exporteurs en slecht voor de importeurs. Een te hoog loon is daarentegen nadelig voor de exporteurs en gunstig voor de importeurs.

Voor het overige wordt deze derde fase van het aanpassingsproces gekenmerkt door toenemende spanningen op de geld- en kapitaalmarkt in verband met de hogere waarde van de transacties bij gelijkblijvende liquide reserves. Daartegenover staat dan een ontspanning op de arbeidsmarkt, omdat de abnormaal hoge winsten bij de industrie zijn verdwenen.

7. De vierde fase van het aanpassingsproces (de recessie)

Twee mogelijkheden doen zich nu voor. We kunnen nl. volkomen symmetrisch redeneren en als gevolg van de verliesgevendheid van de export deze laten inkrimpen, terwijl wij als gevolg van de winstgevendheid van de import deze kunnen laten expanderen. Een en ander zou bij volledig gebruik van de bestaande productiecapaciteit in de beide bedrijfstakken een verhoging van de binnenlandse afzet van c- en i-goederen impliceren. Deze hogere afzet kan echter slechts, gezien de bestaande koopkracht, gerealiseerd worden door

prijsverlagingen. Dergelijke prijsverlagingen bij te hoge kosten zouden eenzelfde verliesgevendheid betekenen als de winstgevendheid in de tweede fase van het aanpassingsproces bedroeg tengevolge van te lage kosten.

Van de andere kant zou er thans een invoeroverschot ontstaan voorzover het bedrijfsleven de verliezen zonder bestedings- en productiebeperking zou aanvaarden. Een en ander is volkomen analoog met het uitvoeroverschot, dat werd gerealiseerd, zolang de abnormale winsten van het bedrijfsleven nog niet werden besteed. (Een productieverandering kwam ook toen bij de gegeven volledige benutting van de bestaande productiecapaciteit niet ter sprake). Een beeld van deze mogelijkheid wordt in tabel 5 gegeven.

Tabel 5

Mogelijke 4e fase: recessie zonder werkloosheid

middelen	volume	prijs	waarde	bestedingen	volume	prijs	waarde
c-product	$7\frac{1}{2}$	$\times 5,6$	$= 42$	c-besteding	$6,3$	$\times 4$	$= 25,2$
extra c-verlies	$7\frac{1}{2}$	$\times -1,6$	$= -12$				
i-product	2	$\times 4,2$	$= 8,4$	i-besteding	$8,4$	$\times 3$	$= 25,2$
extra i-verlies	2	$\times -1,2$	$= -2,4$				
nationaal inkomen			<u>36</u>	nationale besteding			<u>50,4</u>
i-invoer	$6,4$	$\times 3$	$= 19,2$	c-uitvoer	$1,2$	$\times 4$	$= 4,8$
totaal			<u>55,2</u>	totaal			<u>55,2</u>

Een dergelijke algemene verliesgevendheid van het bedrijfsleven kan echter moeilijk als een reële mogelijkheid worden gezien. Het voortdurend slechter worden van de liquiditeitspositie in een zodanige situatie kan nl. niet duurzaam door de ondernemers geaccepteerd worden.

Een bestedingsvermindering van de kant van de ondernemers is hiervoor geen oplossing, want zij helpt alleen om het invoeroverschot te doen verdwijnen, doch kan niet de verliesgevendheid van de bedrijven opheffen. Blijft dus slechts als reële uitkomst uit de mogelijkheden een vermindering van de productie.

Niet alleen de productie van de exportindustrie zal moeten worden ingekrompen tengevolge van de verliesgevendheid van de export. Ook de invoervervangende industrie zal haar productie ge-

deeltelijk moeten staken, omdat haar producten voor een deel door de import van soortgelijke goederen zal worden verdrongen.

Als nu een werkloosheidspercentage wordt bereikt, dat even hoog ligt als het percentage, dat aangeeft hoeveel de lonen te hoog zijn¹⁾, kan een tijdelijk evenwicht bereikt worden. Daarbij zal er sprake zijn van een overbesteding en derhalve van een invoeroverschot voorzover het verdiende hogere inkomen van de vorige periode thans beschikbaar komt resp. wordt gesteld. Een en ander wordt in tabel 6 weergegeven.

Tabel 6
Waarschijnlijke 4e fase: recessie met werkloosheid

middelen	volume	prijs	waarde	bestedingen	volume	prijs	waarde
c-product	$4\frac{1}{2}$	$\times 5,6$	$= 25,2$	c-besteding	$4\frac{1}{2}$	$\times 5,6$	$= 25,2$
i-product	1,2	$\times 4,2$	$= 5,04$	i-besteding	6	$\times 4,2$	$= 25,2$
winst							
importeurs	4,8	$\times 1,2$	$= 5,76$				
nationaal inkomen			<u>36,0</u>	nationale besteding			<u>50,4</u>
i-invoer	4,8	$\times 3$	$= 14,4$	c-uitvoer	0	$\times 4$	$= 0$
totaal			<u>50,4</u>	totaal			<u>50,4</u>

Wij kunnen dus concluderen, dat de werkgevers in staat zijn door middel van een productievermindering een onrendabele voortbrenging te vermijden. Dit betekent echter ook, dat de werknemers moeilijk de in het verleden behaalde abnormale winsten in het heden voor zich kunnen opeisen. Trachten zij dit wel te doen, dan is werkloosheid niet te ontgaan, zonder dat zij evenwel hun doel bereiken.

Zou men een dergelijke werkloosheid, die het gevolg is van te hoge lonen door middel van additionele budgettekorten willen bestrijden dan is een *duurzaam* invoeroverschot te verwachten. In zekere zin zal dit toch wel het geval zijn, omdat de extra werkloosheidsuitkeringen in feite additionele kastekorten van overheidsfondsen veroorzaken. Zo er geen werkloosheidsuitkeringen gegeven werden, zou immers het invoeroverschot op den duur bij gebrek aan

¹⁾ i.c. 40% in beide bedrijfstakken, dus ook in totaal.

financiële middelen geheel moeten verdwijnen. De werkloosheid zou dan dienovereenkomstig groter zijn.

In feite zal een invoeroverschot, dat gepaard gaat met werkloosheid, een indicatie zijn voor een te hoog loonpeil precies zoals een uitvoeroverschot, dat gepaard gaat met stijgende prijzen en een overspanning van de arbeidsmarkt, een indicatie is voor een te laag loonniveau. Het ligt dus voor de hand om in het eerste geval de geldlonen te laten dalen overeenkomstig het werkloosheidspercentage of, zo dit onmogelijk is, zijn valuta met genoemd percentage te devalueren. Men kan natuurlijk ook een uit andere hoofde mogelijke loonstijging (bijv. in verband met een productiviteitsverbetering) achterwege laten.

8. De uiteindelijke situatie

Hoe dit ook zijn moge, uiteindelijk zal het reële loon weer even hoog moeten zijn als in de uitgangssituatie. We hebben immers in onze beschouwing van groeifactoren geabstraheerd om de typische conjuncturele verschijnselen van een te late aanpassing van de eigen loonvoet aan het internationale prijsniveau scherp in het licht te kunnen stellen. Ziet men af van de structurele ontwikkeling, dan wordt dus het uiteindelijke beeld qua volume precies zo als in tabel 1 voor de uitgangssituatie werd aangegeven. Alleen zijn thans alle prijzen en beloningsvoeten overeenkomstig het wereldmarktprijsniveau hoger. Wellicht ten overvloede wordt dit resultaat van het aanpassingsproces in tabel 7 weergegeven.

Tabel 7 De uiteindelijke situatie

middelen	volume	prijs	waarde	bestedingen	volume	prijs	waarde
c-product	$7\frac{1}{2}$	x 4	= 30	c-besteding	$4\frac{1}{2}$	x 4	= 18
i-product	2	x 3	= 6	i-besteding	6	x 3	= 18
nationaal inkomen			<u>36</u>	nationale besteding			<u>36</u>
i-invoer	4	x 3	= 12	c-uitvoer	3	x 4	= 12
totaal			<u>48</u>	totaal			<u>48</u>
			<u>==</u>				<u>==</u>

Een devaluatie zal uiteraard, wanneer men haar combineert met evenveel hogere geldlonen geen noemenswaardige verandering

brengen in de beschreven reële situatie. Slechts zullen de binnenlandse prijzen in dit geval nog meer stijgen dan het wereldmarktprijsniveau. De nadelige effecten daarvan op de vaste inkomens-trekkers zijn bekend.

9. *Slotbeschouwing*

Wij kunnen samenvattend concluderen, dat een te late aanpassing van het binnenlandse loonpeil aan het buitenlandse prijspeil een volledige golfbeweging in het leven roept, die alle kenmerken bezit van een klassieke conjunctuurcyclus.

Een verspilling van productieve krachten is, m.n. in de recessie, meestal niet te vermijden. Maar ook de hausse zal haar eigenaardige, minder gunstige, effecten te zien geven. Het devies voor de praktische loon- en prijspolitiek ligt dus voor de hand: *zorg, dat U zich tijdig aanpast!*

De moeilijkheid is hierbij evenwel, dat de verantwoordelijke beleidsman, vooral als hij een nationale verantwoordelijkheid bezit, veelal voorzichtig zal zijn, d.w.z. het hoge buitenlandse prijspeil niet als basis voor zijn structureel beleid wenst te aanvaarden in verband met de eventualiteit van een internationale recessie. Een dergelijke voorzichtigheid is te prijzen, als de vooronderstelling, waarop zij berust, bewaarheid wordt; zij is echter evenzeer te laken, als zij een dwaling blijkt te zijn.

Niemand kan tot nu toe¹⁾ iets definitiefs zeggen over het toekomstige wereldmarktprijsniveau. Men mag dus geen enkele staatsman laken als hij te dien aanzien niet goed vooruit gezien heeft. De conjunctuurbeweging, die dientengevolge telkens weer in het leven geroepen wordt, dient men echter voor een groot deel op deze — overigens begrijpelijke — vergissing terug te voeren. Wanneer men alles van tevoren precies zou weten, zouden immers geen conjunctuurgolven kunnen ontstaan!

---

¹⁾ Indien t.z.t. een wereldregering zou overgaan tot een supra-nationale conjunctuurpolitiek, zou de wereldmarkt uiteraard doorzichtiger worden en de desbetreffende prognoses van het wereldmarktprijspeil eenvoudiger. Wellicht kan ook de E.E.G.-commissie op Europees niveau terzake van de coördinatie van de national loon- en prijspolitieken iets bereiken.